

ЕКСТЕНЗИЈА АУТЕНТИЧНОГ МОДЕЛА : ПОРОДИЧНА КУЋА АРХИТЕКТЕ БОГДАНА НЕСТОРОВИЋА У БЕОГРАДУ

Апстракт: Анализа архитектуре породичне куће архитекте Богдана Несторовића – једне од најзначајнијих градитељских остварења из области стамбеног градитељства међуратног Београда – представља покушај правилне атрибуције, али и адекватног вредновања архитектуре кућа београдских неимара. У раду је наглашен значај индивидуалистичке конотације аутора, усаглашене са владајућим конструктивним, функционалним и естетским нормама владајуће епохе. Кућа Богдана Несторовића у том погледу намеће се истовремено и као један од најадекватнијих модела у процесу ревалоризације специфичног типа архитектуре кућа београдских градитеља.

Кључне речи: Богдан Несторовић, Београд, породична кућа, архитектура.

Увод

Аутентична интерпретација куће, као утврђене индивидуалне хабитационе целине ограничене сопственим законитостима, успоставља трајни атрибут у сфери људског егзистирања: то је место инверзивног кретања из којег човек креће и коме се враћа. Логика и трајност посвећеног места обједињује и синхронизује структуру целине и повезујућих елемената без којих би настала емотивна празнина. Предвиђена као организам унапред осмишљених делатности, кућа потенцира моменат изолованог прегнућа и успоставља непосредну везу са урбаним ткивом из свог окружења. У еуритмији организованих места, планираних према индивидуалним потребама власника, кућа је трајни коегзистирајући елемент који се временски не дезинтегрише, већ, напротив, успоставља вакуум историјских модификација друштвено-социолошког карактера које су прилагођене тренутним вредностима.

У формирању општег прегледа развоја архитектуре Београда у периоду између два светска рата, изградња породичних кућа и вила може се оправдано применити као адекватан образац за утврђивање интези-

тета јединственог модела дескрипције као директне последице егзогамије у процесу ауторског ограничавања. Осим општег развоја таквог типа куће у урбаном синопсису међуратног Београда, намеће се и питање адекватне експонибилности специфичне индивидуалне конотације у архитектури кућа београдских архитеката које су грађене током тог периода. Научна запажања о овом типу архитектуре, као и о степену њене ауторске индивидуализације у оквиру епохе, могу се објективно утврдити анализом појединачног модела, односно, куће.

У том погледу, породична Вила Несторовић у Београду¹, једна од последњих кућа архитеката изграђених у међуратном Београду, намеће се као адекватан пример у изучавању степена интезитета индивидуалног манира у оквиру опште архитектонске градације времена у коме је настао.²(сл. 1)

¹Срдечно се захваљујем госпођи Мари Несторовић - Цакић, кћерки Богдана и Добриле Несторовић, на изузетној подршци коју ми је пружила током прикупљања фототечке грађе као и на многобројним информацијама у вези изградње породичне виле Несторовић.

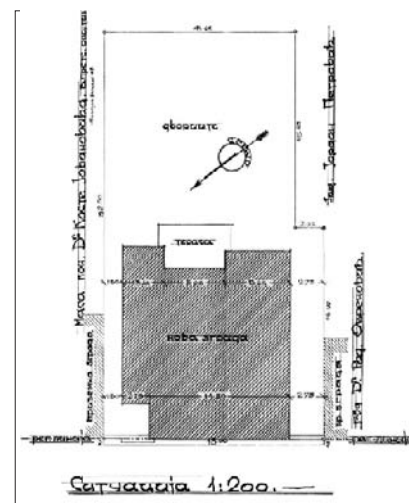
²Архитекта Богдан Несторовић је рођен 28. априла 1901. године у Београду као најстарије дете од оца Николе и мајке Ане. Након основне школе и три положена разреда гимназије у родном граду, Богдан је непосредно пред избијање Првог светског рата, 1914. године, отпутовао у Француску где је на лицеју у Ници 1919. године положио матуру. Непосредно након повратка у српску престоницу написао се на Архитектонски одсек Техничког факултета у Београду на коме је дипломирао 1923. године. Након краћег ангажмана у пројектантском бироу „Архитект“, код арх. Милана Секулића и арх. Драгише Брашована, Несторовић је, због неодложног позива, морао да оде на одслужење војног рока у Марибор. Одсуство ван струке је надокнадио 1925. године краткотрајним радом у атељеу професора Дефраса (Defrasse) у Школи лепих уметности (*École Nationale Supérieure des Beaux Arts*) у Паризу. Већ током исте године Несторовић се вратио у Србију где је, под управом арх. проф. Бранка Таназевића, био ангажован на извођачким радовима за Југословенски павиљон на Међународној изложби декоративних уметности и дизајна у Паризу. После успешно окончаног ангажмана у Паризу, Несторовић је крајем 1925. године изабран за асистента волонтера, а годину дана касније за указног асистента на предмету **Приватне и привредне грађевине** на Архитектонском одсеку Техничког факултета у Београду. Просветној делатности Несторовић се посветио током 1927. године, када је положио државни испит за овлашћеног архитекту, а 1932. године постао је доцент на предметима **Пројектовање приватних зграда** и **Наука о стиливима**. Након Другог светског рада, Несторовић је 1950. године изабран за ванредног, а 1957. године и за редовног професора на предмету **Пројектовање стамбених зграда**. Од већине награда које је добио, посебно се истиче престижна Седмојулска награда за животно дело која му је уручена 1971. године када је отишао у пензију. Архитекта Богдан Несторовић је преминуо 28. децембра 1975. године у Београду. О архитекти Богдану Несторовићу видети: *Универзитетски календар за школску 1927–1928. годину*, Београд 1927; В. Марковић, *Именик дипломираних инжењера и архитеката на Техничком факултету у Београду*, Београд 1939; О. Minić, Nestorović Bogdan, *Enciklopedija likovnih umjetnosti*, t. 3, Zagreb 1954, 543; Isti, Nestorović Bogdan, *Enciklopedija Jugoslavije*, knj. 6, Zagreb 1965; Група аутора, *Српска архитектура 1900–1970*, каталог изложбе, Музеј савремене уметности, Београд



1. Архитекта Богдан Несторовић на броду „Југославија”, 1935.
1. Architect Bogdan Nestorović aboard ship «Jugoslavija», 1935



2. Породична вила Богдана и Добриле Несторовић у Београду, 1934.
2. Family villa of Bogdan and Dobrila Nestorović in Belgrade, 1934



3. Ситуација положаја vile Несторовић, ИАГБ: Ф-5-30-33
3. Location of site of the villa Nestorović, IAGB: F-5-30-33

Историјат изградње куће

Архитектонски развој улице Кнеза Милоша у Београду³ може се пратити компаративно са доношењем Првог урбанистичког плана за уређење дела Врачара према Савинцу, који је израђен почетком четрдесетих година XIX века по пројекту словачког архитекте Франца

Јанкеа.⁴

Процес градитељске еманципације урбаног растера балканског Београда инициран је првенствено одлуком кнеза Милоша Обреновића да се уз пратећи ток Топчидерског друма, како је до 1872. године гласио назив данашње улице Кнеза Милоша, парцелише терен и насели виђенијим грађанима и члановима чиновничких структура блиских власти.⁵ Емулирана типолошка

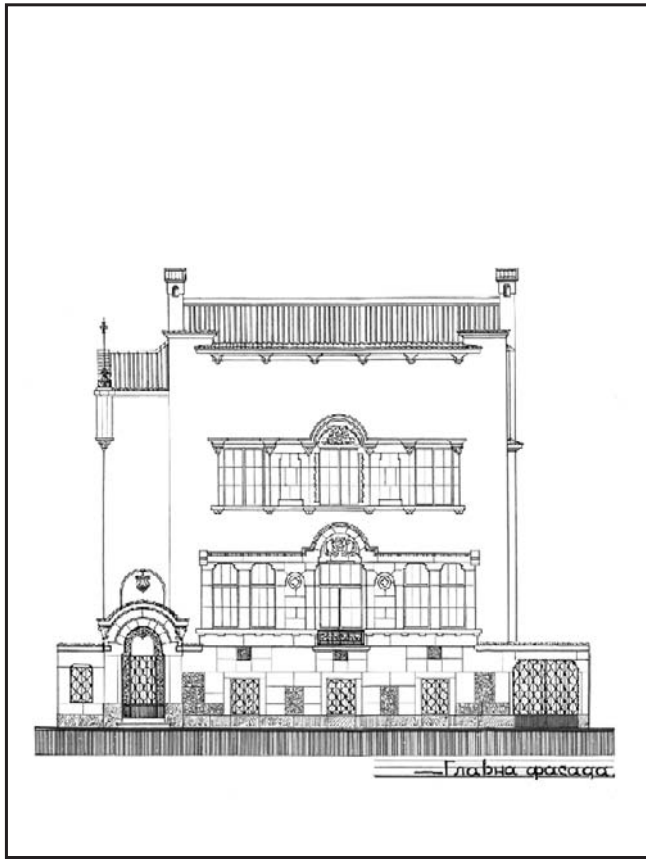
1972; Д. Ђ. Замоло, Професор архитекта Богдан Несторовић, *Годишњак града Београда*, бр. XXII, Београд 1975, 365–370; Д. Јанковић, Богдан Несторовић, *Урбанизам Београда*, бр. 34–35, Београд 1975, 44–45; Аноним, Умро архитекта Богдан Несторовић, *Политика*, 29. 12. 1975; 3. Маневић, Богдан Несторовић (1901–1975), *ИТ новине*, Београд 9. 1. 1976; Исти, *Појава модерне архитектуре у Србији*, докторска дисертација одбрањена на Одељењу за историју уметности Филозофског факултета Универзитета у Београду 1979; Исти, Богдан Несторовић, Наши неимари, *Израдња*, бр. 5, Београд 1981, 53–57; Т. Premerl, *Hrvatska moderna arhitektura između dva rata – nova tradicija*, Zagreb 1990, 214; 3. М. Јовановић, Александар Дероко, Београд 1991, 68–69; Група аутора, *Високошколска настава архитектуре у Србији, 1846–1971*, Београд 1996, 62; А. Кадијевић, *Један век тражења националног стила у српској архитектури (средина XIX–XX века)*, Београд 1997; Група аутора, *Лексикон српских архитеката 19. и 20. века*, Београд 1999, 137; Б. Костић, *Ново гробље у Београду*, Београд 1999; М. М. Костић, *Успон Београда*, т. 2, Београд 2000, 236; Р. С. Максић, *Живот и дело архитектке Богдана Несторовића*, магистарски рад одбрањен на Одељењу за историју уметности Филозофског факултета Универзитета у Београду 2000; Б. Вујовић, *Београд у прошлости и садашњости*, Београд 2003, 195, 313; V. Mitrović, *Arhitekta Đorđe Tabaković*, Novi Sad 2005, 5–7, 29; А. Кадијевић, *Естетика архитектуре академизма (XI–XX век)*, Београд 2005; S. M. Bogunović, *Arhitektonska enciklopedija Beograda XIX i XX века*, т. II, Београд 2005, 1006–1012; И. Р. Марковић, Занатски дом у Београду арх. Богдана Несторовића, *Годишњак града Београда*, бр. LIII, Београд 2006, 311–335.

³О развоју урбанистичке и архитектонске физиономије улице Кнеза Милоша у Београду видети у: Н. Зега, Неколико цртица из београдске прошлости, *Београдске општинске новине*, бр. 1–3, јануар–март 1937, 78; Ђ. Бањац, Како се изграђивао Београд, *Београдске општинске новине* 8. август 1939, 450; Исти, Како се изграђивао Београд, *Београдске општинске новине*, бр. 9, септ. 1939, 529; Ж. П.

Јовановић, *Из старог Београда*, Београд 1964, 154; Д. Радојевић, *Београд и његове улице*, Београд 1966, 202; Н. Несторовић, *Грађевине и архитекти у Београду прошлог столећа*, Београд 1972 (репринт из 1937), 72; Б. Којић, *Друштвени услови развика архитектонске струке у Београду 1920–1940. године*, Београд 1979; М. Јовановић-Стојимировић, *Силуете старог Београда*, т. I, Београд 1987; М. Леко, *Улице Београда : београдске улице и тргови 1872–2003*, Београд 2003, 211, 219, 245, 303; S. M. Bogunović, n. d., т. I, 514–525.

⁴О архитекти Франц Јанкеу видети у: В. Максимовић, *Urbanizam u Srbiji – Beograd*, Београд 1938, 81, 103; М. Коларић, *Класицизам код Срба. Грађевинарство 2*, Београд 1966, 33–35; Исти, *Класицизам код Срба. Грађевинарство 3*, Београд 1966, 268; Ж. Шкаламера, Прилог проучавању картографских извора за историју Београда XIX века, *Годишњак града Београда*, бр. XIV, Београд 1967, 182–183; Д. Ђ. Замоло, Први инжењери – Словаци и Чеси, *Политика*, 22. IX 1968; Иста, Зграда Државног савета у улици Народног фронта у Београду, *Зборник Историјског музеја Србије*, бр. 8–9, Београд 1972, 33–42; Ž. Škalamera, Planovi Beograda iz prve polovine XIX века, *Urbanizam Beograda*, бр. 26, Београд 1974, 12; Lj. Nikić, Prilozi o strancima graditeljima u Beogradu sredinom XIX века, *Urbanizam Beograda*, бр. 40, Београд 1977, 38–39; Д. Ђ. Замоло, *Градитељи Београда 1815–1914*, Београд 1981, 52; Б. Вујовић, n. d., 197, 221; Т. Борић, *Теразије : урбанистички и архитектонски развој*, Београд 2004, 18–20; S. M. Bogunović, n. d., т. I, 514–515; Isto, т. II, 819–821; Д. Стојановић, *Калдрма и асфалт : урбанизација и европеизација Београда 1890–1914*, Београд 2008, 27–28.

⁵Одлука кнеза Милоша Обреновића била је заснована на убрзаном насељавању овог дела Београда при чему су додељивани плацеви уз директну наредбу да се са изградњом мора одмах започети, јер би у супротном уследило одузимање права на предходно додељену грађевинску парцелу. То је истовремено представљао и једини услов власницима да сачувају имовинско право над додељеном парцелом.



4. Главна фасада, ИАГБ: Ф-5-30-33
4. Main elevation, IAGB: F-5-30-33

адхезија објеката који су изграђени до краја XIX века у регулационој линији Топчидерског друма, упутила је сигуран и отворен сигнал за развој европске архитектуре у домаћем градском миљеу. Од уже периферне реинтегралне градске улице, Топчидерски друм се, уз лонгитудинално усмерену архитектонску регулацију, током наредних деценија претворио у важну саобраћајницу која је спајала Топчидер са централним градским језгром. У даљем историјском развоју, током периода између два светска рата, експанзија изградње приватних кућа и вила у улици Кнеза Милоша, намењених становану више друштвене класе, утицала је највише на

⁴Урбанистички развој улице Кнеза Милоша додатно је интензиван након усвајања Грађевинског закона за варош Београд 1896. године. На прелазу XIX у XX век овај део Врачара остао је углавном изван реона предвиђеног за изградњу репрезентативних државних зграда чија је изградња планирана углавном за ужу градску зону. У том правцу, адекватан положај улице Кнеза Милоша омогућио је убрзану изградњу приватних кућа и вила, чему је додатно допринео и тада актуелни Грађевински закон. У члану бр. 22 овог закона, било је прописано да се у Улици Милоша Великог подижу приватне куће и виле, али уз обавезу да се морају градити искључиво у правилној регулационој линији. Детаљније о овоме видети: Грађевински закон за варош Београд са изменама и допунама од 6. децембра 1898. године и 24. јануара 1901. године, у: Б. Којић, *н. д.*, 28; S. M. Bogunović, *н. д.*, т. I, 516.

формирање данашњег изгледа ове улице.⁶ У овом процесу, породична вила Богдана и Добриле Несторовић⁷ била је изграђена као једна од последњих приватних кућа, у улици Кнеза Милоша у правцу Топчидера.⁸

Почетком 1933. године, Несторовић је прикупио административну грађу, у складу са важећим грађевинским нормама и регулативама, да би већ почетком априла исте године започео изградњу куће у улици Кнеза Милоша бр. 69.⁹ Иако су реализацију пратиле опструкције власника суседне парцеле, Несторовић је, ипак, одржавао континуитет грађења куће која је завршена почетком августа 1934. године.¹⁰ (сл. 2)

Анализа структуре и композиција фасада

Вила Несторовић је изграђена као блок зграда са сутереном, високим приземљем, првим спратом и мансардом. (сл. 3) Фасадни зидови, изведени од опеке, истовремено су и носећи елементи спратних конструкција које су делимично изграђене од армираног бетона. Положај куће компоноване у слободном простору, омогућио је адекватно формирање четири слободне фасаде од којих је само главна, усмерена према улици Кнеза Милоша, декоративно решена. (сл. 4)

Трипартитна хоризонтална регулација pročеља наглашена је специфичним ликовним програмом декоративне фасадне пластике која у подвојеном квантитативном интезитету наглашава осовине етажа.

⁷Добрила Несторовић, рођена Стефановић, рођена је крајем 1901. године у Београду. Основну школу и гимназију завршила је у родном граду где је упознала Богдана Несторовића са којим се венчала током 1924. године. У браку са Богданом, Добрила је имала две кћерке. Преминула је 1989. године у Београду.

⁸Осим сопствене куће арх. Несторовић је пројектовао, такође, више од десет приватних кућа и вила на ужој територији Београда током периода између два светска рата. О овим објектима видети у: Р. С. Максић, *Живот и дело архитекте Богдана Несторовића*, магистарски рад одбрањен на Одељењу за историју уметности Филозофског факултета Универзитета у Београду 2000.

⁹Изградња виле Несторовић започета је 1. априла 1933. године, а завршена је 1. новембра 1934. године. На пројекту је учествовао већи број предузимача за различите радове. Видети: Технички фонд Историјског архива града Београда (даље ИАГБ) Ф-5-30-33.

¹⁰Приликом радова на широком откопу виле, Богдана и Добриле Несторовић је тужила др Радмила Обреновић-Баџић, управница суседног плаца на броју 67, чији је власник био др Коста Јовановић. У оптужници, поднетој Грађевинском одбору Општине града Београда 18. јуна 1933. године, у пет тачака је наведено да је пар Несторовић нелегално започео изградњу куће, као и да радови на изградњи темеља угрожавају статичку стабилност објекта угрожене стране. Иако се због недостатка додатних информација не може са сигурношћу утврдити епилог спора ипак, може се оправдано претпоставити да је оптужба остала на локалном нивоу, без активнијег ангажовања правних законских мера, с обзиром на то да је до данас ситуација плана дворишта куће Несторовић остала неизмењена и у складу са изворним плановима. Видети: ИАГБ Ф-5-30-33.

На средишњем делу фасаде сутерена, лоцирана су двокрилна врата са два бочна прозорска отвора.¹¹ Једноставно обликовани прозори ове етаже наглашени су масивним оквирима, изведеним од камених греда квадратног пресека, и гвозденим заштитним решеткама.¹² Комплетна површина фасадне зоне сутерена, осим антепагментума прозора, покривена је плочама од природног камена мркоцрвене нијансе.¹³ Умерена рустификација сокла, обликованог као орогат, значајно доприноси визуелном утиску масивности и статичке стабилности објекта.

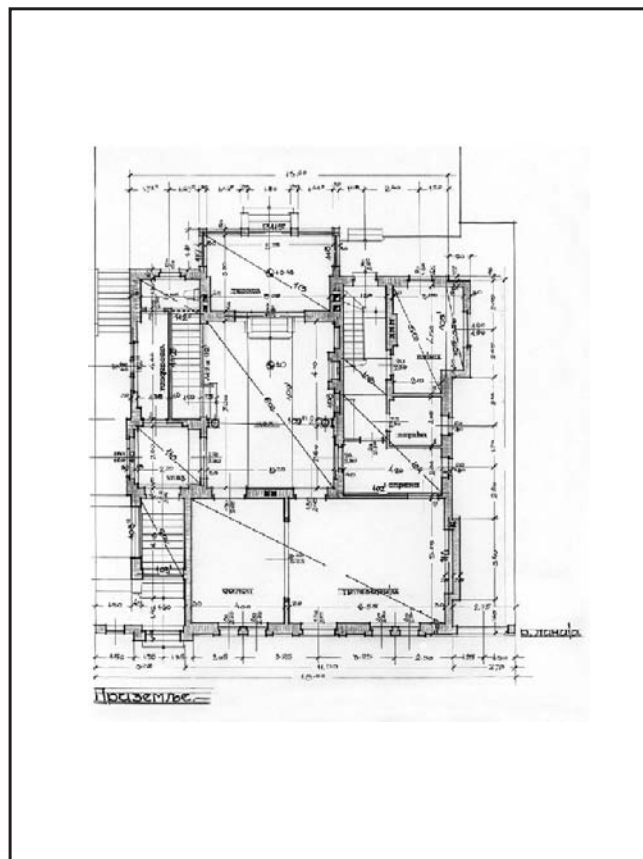
Хоризонтална осовина фенестрације пет прозорских отвора високог приземља, обједињена је ендогеним тракастим испустом који наглашава укупну висину ове етаже. Акцентованем двослојног преклапања рустификованих површина мркоцрвених камених плоча и тамнијег валера окер боје малтерних површина испуста, успостављен је динамичан однос маса и површина у целини плитког декоративног фриза. Оквир тракасте конструкције прозора је наглашен непрекинутим, профилисаним гредом надпрозорника, односно, парпетних греда, док спољашње допрозорне греде, на сасвим бочним прозорским отворима ове етаже, затварају целину прозорског фриза. С обзиром на то да је правоугаони оквир, као обједињујући моменат декоративног корпуса, истакнут изван равни фасадног платна, прозорски отвори високог приземља визуелно су утиснути тростепено у масу фасаде. Неповољну пренаглашеност степеностања маса на овом делу фасаде анулирају зупчасти фризиви који успостављају геометријски правилна и визуелно хармонизована улагања оквира прозора у зидну масу pročеља.

Димензије средишњег прозора високог при-

¹¹Према пројекту из 1933. године, pročеље у зони сутерена реализовано је са три једнако обликована правоугаона прозорска отвора ове етаже. То потврђује и фотографија настала непосредно након изградње куће, крајем октобра 1934. године. Данашња гломазна двокрилна врата, лоцирана на средишњем делу фасаде сутерена, представљају предмет накнадних интервенција на овом делу куће. С обзиром на то да је у потпуности поштована изворна концепција обликовања отвора ове етаже као и специфично формирање декоративног модела заштитних решетки, пренетог са осталих отвора исте етаже, приказана интервенција може се сасвим оправдано оценити као успешна.

¹²Гвоздене шипке квадратног пресека (*firiket*) успостављају вертикалне синусоидно обликоване филарете који у основној композицији пројектују прозачну структуру елипсастих облика. Динамичан однос заштитних решетки, функционално-декоративног карактера, наспрот монолитности зиданих површина ограде успоставља позитиван визуелни ефекат, укидајући монотонију понављања.

¹³Осим гланих плоча од мркоцрвеног камена, које покривају највећу површину, основица сокла је наглашена каменим квадерима рустичне обраде. Истакнути изван равни фасадног платна у правилном груписању по четири у саставу, осим елемента рустичности, квадери успостављају и визуелни ефекат пожељне гломазности основице објекта. Осим ових, све каменорезачке радове на кући изводила је фирма Евгенија Лавцевића. Види: ИАГБ Ф-5-30-33.



5. План основе приземља, ИАГБ: Ф-5-30-33

5. Plan of the groundfloor base, IAGB: F-5-30-33

земља упадљиво су наглашеније од бочних отвора. Повећање висине је постигнуто спуштањем парапета овог прозора испод нивоа равни парпетних греда бочних прозорских отвора. Подпрозорник средишњег отвора је наглашен са две конзоле малих димензија и сведене обраде, док висинску разлику са парпетима бочних прозора надокнађују две камене конзоле у облику глава фантастичних бића. Зооморфна камена пластика истовремено фланкира декоративну заштитну ограду од кованог гвожђа испред средишњег прозора.¹⁴ (сл. 5)

Две интерстицијалне нише, двостепено увучене у фасадну масу, успостављају двотактну регулацију прозорских отвора у приземљу, док истовремено наглашавају средишњи прозор, издвајајући га од бочних отвора, као доминанту овог дела фасаде. Прелаз вертикалне у лучну форму ниша није остварен тренутно, већ је наглашен профилисаним испустом који дефинише и наглашава овај линеарни прелаз. Испод радијуса лукова

¹⁴Све гвожђарске радове извела је фирма Боривоја Палића из Београда. Види: ИАГБ Ф-5-30-33.



6. Тимпанон изнад средишњег прозора на првом спрату
6. Tympanum above the central window on the first floor

истакнут је по један декоративни мотив кружног облика.¹⁵ Полихромне површине ниша успостављене су прецизном обрадом камених плоча у окер и мркоцрвеној нијанси, при чему се открива намера аутора да овај фасадни појас приближи одређеном типу средњовековног начина грађења у техници *opus sectile*. Посматрани у ширем контексту аутентичног пројектантског ангажмана арх. Несторовића на разради пројекта прочеља сопствене куће, удвојени прозорски отвори, лоцирани бочно од средишњег прозора, обликовани су као проширене бифоре. Двостепена конкавна регулација ових прозора изведена је на исти начин као и на интерстицијалним нишама, осим што су надпрозорници „бифора” уједначени целовитим хоризонталним гредама.¹⁶ Подпрозорнике бочних прозорских отвора високог приземља, подцртане каменим испустима

сведене обраде и квадратне профилације, носе једноставне камене конзоле у облику четвртине радијуса круга.

Принцип тракасте регулације и акцентовање полихромне естетизације осовине примењен је и на фенестрацији првог спрата. Средишњи прозор је истакнут специфичном двовисинском регулацијом парапета и заштитном оградом од кованог гвожђа, обликованом на сличан начин као и на доњој етажи.¹⁷ Парапет је ослоњен на две конзоле које су, са фронталне стране, украшене плиткорелефном флоралном декорацијом.¹⁸ Висински прелаз средишњег прозора са бочним парапетним гредама успостављен је конзолама стилизованог профилисаног пресека. Слојевитом регулацијом камених плоча остварен је ефекат тростепеног утапања средишњег прозора у фасадну масу, при чему су чеоне

¹⁵У левој ниши је стилизована декорација са мотивом тросегментне јастучасте форме, док је на десној ниши мотив цвета, обликованог као полулопта. Утврђивање објективног порекла ових декоративних мотива није у потпуности сагледиво, првенствено због синтетичког приступа архитекте Несторовића у разради облика декоративне фасадне пластике.

¹⁶Сви прозорски отвори високог приземља изведени су двокрилно и са светларницима. Средишња линија споја два крила прозора са спољашње стране затворена је декоративном бордуrom у облику тордираног ужета, која се испод светларника завршава капителом са минуциозно обрађеним ехинусом и абакосом. Фронтална површина хоризонталне парапетне греде светларника украшена је декоративном бордуrom. Спој два крила светларника декоративно је обрађен на истом принципу као и доњи прозорски отвори. Столарске радове у кући извела је столарска фирма „Браћа Антоновић” из Панчева. Види: ИАГБ Ф-5-30-33.

¹⁷Гвоздена конструкција заштитне ограде је изведена као правоугаони рам у ширини средишњег прозорског отвора првог спрата. Унутрашњост оквира је испуњена стилизованом декорацијом у облику мултипликованих мотива срца, који се понављају на три нивоа који одређује висину рама заштитне ограде.

¹⁸Непосредно испод парапетне греде прозора налази се по један бочни конзолни испуст чија је фронтална страна изведена на принципу декоративне профилације *sima recta*. Испод бордуре приказан је квадратни елемент са флоралним мотивом, листом крина, на фронталној страни. Посматрана у целини, конзолна декорација средишњег прозорског отвора на првом спрату представља директни одраз ауторових аспирација ка вредновању синтетичког израза и усмерених на смислену изведбу мање сагледивих елемената декоративне фасадне пластике.

површине спољашњег оквира прозора обрађене на специфичан начин. Оштрину горњих углова декоративно анулирају профилисани испусти који наглашавају бордуру тордираног ужета у основици надпрозорне греде. Изнад средишњег прозора формиран је лучни тимпанон, наглашен профилисаном архиволтом која се на крајевима ослања на два капитела.¹⁹ Површина тимпанона испуњена је зооморфном стилизованом декорацијом у високом рељефу са представом два фантастична бића.²⁰ (сл. 6)

Бочно од средишњег прозора лоциране су две лучно засведене нише. Пројектоване у оси са онима на високом приземљу, интерстицијалне нише на првом спрату једноступено су утиснуте у фасадну масу pročеља, док је прелаз вертикалне у лучну форму делимично наглашенији. Као пандан стилизованим мотивима фасадне пластике интерстицијалних ниша на високом приземљу, декоративна обрада ниша на првом спрату изведена је декоративније. Испод лукова ниша, пројектован је по један кружни медаљон, уоквирен декоративном бордуrom тордираног ужета, са представом зооморфне високорељефне фасадне пластике у облику главе орла веома истакнуте изван равни фасаде.²¹ Бочно

¹⁹Стилизована флорална декорација у облику једноструких и троструких листових крина испуњава површине капитела према јасно утврђеном реду, који се понавља изнад свих прозорских отвора на првом спрату.

²⁰Анатомија заустављених покрета два фантастична бића прилагођена је хоризонталној основици тј. радијусу лука тимпанона. Мотив који додатно унапређује ефекат строге симетрије представља и фитоморфан облик декорације у облику синусоидне стабљике, која дели декоративну композицију на две једнаке целине и на врху се завршава полупетом са три латице, прилагођене кривини радијуса испод темена лука тимпанона. Плиткорелефна декорација тимпанона приказује два идентично обрађена животињска тела са међусобно усаглашеним удовима који, посматрани у целини, формирају складну огледалску симетрију. Осим различито обликованих завршетака репова, посебну занимљивост представља декоративна обрада глава ових бића које су окренуте у супротним правцима. Усаглашена са препознатљивим обликом тела, глава бића са леве стране, сасвим извесно, припада грифону са главом орла и посебно наглашеним обликом кљуна. Иако је тело обрађено на готово идентичан начин, правилна атрибуција главе фантастичног бића са десне стране чини се сложенијом. Анализом типолошког модела анатомије појединачних делова главе, може се утврдити евентуално оријентално порекло овог бића са главом пса или змаја.

²¹Медаљони кружног облика фланкирани су декоративном бордуrom у облику тордираног ужета. Површину медаљона испуњава по једна глава орла; главе су окренуте према композицији приказаној у тимпанону изнад средишњег прозорског отвора на првом спрату. Глава орла у медаљону изнад нише са леве стране значајно је оштећена у непознатом периоду. Средњи век потенцира мотив орла у зооморфном репертоару мотива. Посматрано кроз призму његовог значења и сврхе, мотив орла коришћен је у апотропејском контексту као заштитник од зла. Најчешће се користи као дуалистички симбол победе светлости над мрачним силама, доброг над злим. Међутим, у хришћанској иконографији орао се користио и у контекстима у којима је путем симбола требало приказати јеванђеоску поруку. Апарентна блискост декоративних елемената камене пластике на вили Несторовић, своје вероватно извориште је нашла у архитектури источног Јадрана. Међутим, од изузетне је важности не придавати и оригиналну концепцију у пренетом облику са аутентичних градитељских остварења на еклектизоване примере Несторовићеве куће.

од ниша налази се по један прозорски отвор чији су надпрозорници истакнутији од профилисаних парапетних греда. Угаоне партије – између надпрозорних греда, са декоративно изведеном основицом у облику бордуре тордираног ужета и допрозорника – декоративно су обрађене, на исти начин као и на доњим етажама. Угаоне партије бочних прозорских отвора наглашене су истакнутим капителима, искључиво декоративне намене.

Завршетак кровне конструкције, у правцу улице, прикривен је истакнутом атиком, чију тежину визуелно преноси специфично конструисан поткровни венац. Комбинацијом на зубљеног венца од опеке, ритмичног понављања стилизованих конзола вишестепене профилације и конзолних испуста, профилисаних као *sima reversa*, Несторовић је остварио позитиван ефекат који је у потпуности усаглашен са фасадном целином pročеља.²²

Као продужена интегрална целина фасадног платна pročеља, истичу се конструкције дворишне и гаражне капије. Иницијација масивности и умереног монументализма архаичних цитата је инволвирана на микро плану пројекта дворишне капије, лоциране лево од објекта. Доминантан габарит камених тесаника који формирају доврткине дворишне капије, преноси тежину сложене лучне конструкције надстрешнице изнад улаза. Стилизована флорална декорација испуњава фронталне и унутрашње површине масивних камених блокова који анулирају прелаз из вертикалне форме доврткина у радијус лучног надврткина дворишне капије.²³ Рундаментарни приступ у обликовању конструкције зиданог лука капије, наглашеног фугнама,

²²Комплетан пројекат екстеријера и ентеријера претрпео је током изградње, али и након реализације куће, веће измене. Једна од највећих разлика са оригиналним плановима очитује се у обради декоративне композиције главне фасаде. Фенестрација високог приземља је претрпела највеће интервенције. Са првобитних планова уклоњени су медаљони са декоративним четворолистима у интерстицијалним нишама и тимпанон изнад средишњег прозорског отвора, док су, такође, изостале конзоле специфичне обраде у облику птица које су замениле масивне троструке конзоле испод лука надстрешнице на дворишној капији. На првом спрату, уместо хоризонтално изведених завршетака интерстицијалних ниша пројектовани су лукови, мада према првобитном плану нису предвиђени ни медаљони са главама орлова.

²³Декорација у облику крина са волутама и детаљем стабљике наглашава унутрашње површине усмерене према пролазу дворишне капије. Обрада интрадоса капитела дворишне капије представља готово директно реинтерпретирање аутентичног мотива, приказаног на Фрањевачком клаустру у Дубровнику као и на волутен капителима из лапидаријума катедрале у Котору. Опширније о овоме видети у: В. Кораћ, *Градитељска школа Поморја*, Београд 1965, сл. 59, 68.

значајно је унапређен ансамблом декоративне камене пластике.²⁴ Угаони прелаз између екстрадоса лука и интрадоса надстрешнице покривене ћерпичем анулиран је зупчастим фризом који је, такође, примењен у декоративном програму прозорских отвора високог приземља. Специфична естетска обрада плиткореефефне камене пластике је евидентирана и на фронталним површинама импост капитела који преносе тежину масивног лука надстрешнице на довратнике.²⁵

Крило дворишне капије је изведено од декоративно обликованих гвоздених шипки квадратног пресека, сличне обраде као и на заштитним решеткама прозорских отвора pročеља у сутерену.²⁶ Са леве бочне стране дворишне капије формирана је зидана конструкција са једноставно обликованим квадратним отвором, лоцираним на средишњем делу зидане ограде која затвара ову страну дворишта. Отвор је наглашен антипагнетумом и затворен је гвозденим заштитним решеткама.²⁷ Велика или гаражна капија пројектована је са десне бочне стране, такође као интегрални део конструкције pročеља куће. Оквир капије је изведен од хоризонталне архитравне греде која носи надстрешницу покривену ћерпичем и масивног стубца који, истовремено, обележава границу са суседним објектом.

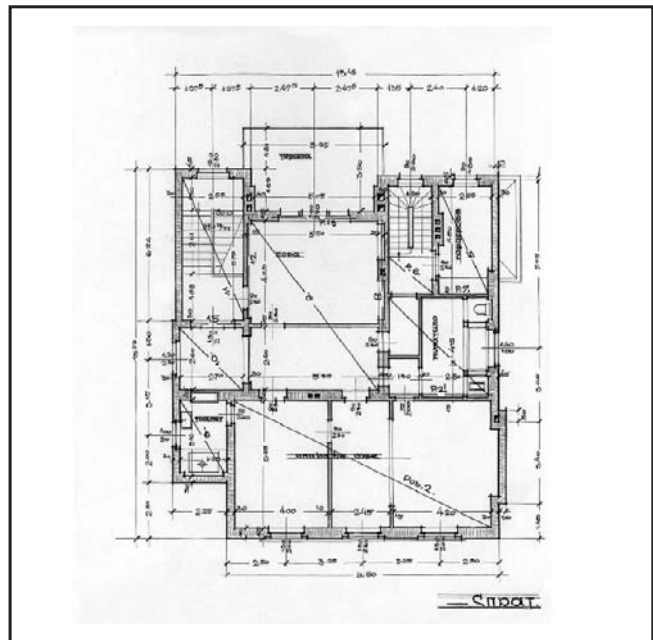
Декоративна обрада северозападне фасаде је изведена знатно сведеније од pročеља, првенствено због близине суседног објекта, али и ограниченог визуелног контакта са улицом. На обликовање волумена бочне фасаде непосредно је утицао пројекат ентеријера у овом делу објекта. (сл. 7) Средишњи део фасадног платна је пројектован као истакнути ризалит са десиметрисаним односом прозорских отвора према хоризонталној подели

²⁴Масивна конструкција лука надстрешнице покривене ћерпичем, ослања се на наглашене испусте у форми сведених импост капитела чије су фронталне стране, усмерене према улици Кнеза Милоша, обрађене у плиткореефефној стилизованој декорацији. Заниљиво је да преплетна декорација наглашава средишње мотиве капитела у облицима који се у правилном распореду јављају и на главној фасади. Наиме, кружни елемент у облику тростепоног испуста на левом импост капителу дворишне капије, јавља се и испод радијуса лука у левој интерстицијалној ниши у зони високог приземља pročеља. По истом принципу пренета је и декорација у облику отвореног цвета са десног импост капитела на десну нишу главне фасаде.

²⁵Истакнута модулација тростепоно изведених конзола је успостављена са три спољашње стране вертикалних носача надстрешнице, формирајући једну кохерентну целину као природни наставак на залучену форму надстрешнице која евоцира калкан сакралних грађевина средњовековне византијске архитектуре.

²⁶Посебну занимљивост представљају завршеци капије који су обликовани на исти начин као и на заштитној огради средишњег прозора високог приземља, са комбинованим спиралним мотивима, односно, декоративним мотивима срца на заштитној огради првог спрата.

²⁷Примарна намена отвора је да укине негативан ефекат гломазности и монотоније зидне површине овог дела оградe, са изледом тврђаве. Декоративна обрада заштитних решетки овог отвора реализована је на исти начин као и на дворишној капији.



7. План основе првог спрата, ИАГБ: Ф-5-30-33

7. Plan of the first floor base, IAGB: F-5-30-33

етажа. Четири прозорска отвора сутерена су пројектована према функционалним потребама унутрашњег распореда, док је сокл у истој зони наглашен умереним оростатом, изведеним на исти начин као и на pročељу. Вертикална подела кубичног ризалита је успостављена осом прозорских отвора, лоцираним на средишњем делу истуреног фасадног платна. Лучно изведени прозорски отвор високог приземља је наткривен плитком, двосливном конструкцијом надстрешнице, покривене ћерпичем. Динамизам линеарне омниморфности додатно је истакнут једноставним, правоугаоним отвором прозора на првом спрату, изведеним у пратећој оси. На левој бочној страни ризалита, у зони високог приземља, лоцирана су три прозора, изразито сведених димензија, док је на десној бочној страни на првом спрату лоциран још један прозор мањих димензија.

Као посебну занимљивост у пројекту северозападне фасаде неопходно је истаћи наменски пројектовану угаону партију фасадног ризалита, усмерену према уличном тракту, изведену као улазни трем испод кога се степенишном рампом долази до главног портала куће. Трем је пројектован као отворена конструкција са приступном рампом из правца улице Кнеза Милоша и залученим отвором усмереним у правцу суседног објекта са десне стране виле Несторовић. Тиме је добијена складна композиција улазног портика са угаоним

ступцем који унапређује интезитет угаоног момента, истовремено делујући и као елементарни стожер у интеграцији куће са околним простором. Таваница прилазног трема је засведена као травеј са крстастим сводом.²⁸ Аутентична конструкција главног портала Виле Несторовић представља несумњиво сумирање естетских запажања аутора, при чему је евидентно вођено рачуна и о морфолошкој уједначености целокупног архитектонског израза куће.²⁹

У целини естетских вредности угаоне партије ризалита северозападне фасаде, истиче се турикулисана конструкција на угаоном пољу кровне терасе, која је пројектована изнад главног улазног трема. Предвиђена као носећи елемент, угаона формација је изведена као октогонално стубасто постоље декоративног пинакла, изведеног од кованог гвожђа. Осим декоративне намене, делујући као апарентни опонент медијевистичких инхибиција аутора и власника куће, угаоно постоље, надвишено конструкцијом пинакла, имало је, истовремено, функцију да визуелно нагласи угаону партију улазног трема, успостављајући равнотежу вертикалног стремљења са релативно хоризонтално орјентисаним габаритом куће.

Приступ задњем делу објекта је успостављен дужином десне или северозападне стране куће, формиран као узани пролаз којим се ступа на масивно камено степениште које води на горњи плато дворишта. Услед висинске разлике терена, Несторовић је у северном углу куће пројектовао још један улаз у сутерен, као и једноставно обликован прозорски отвор на истој етажној зони.³⁰ Задња фасада, усмерена према дворишту куће,

²⁸На месту пресека ребара крстастог свода, Несторовић је пројектовао декоративни канделабр, изведен од кованог гвожђа. Осим незнатних редукција, реализовани канделабри није значајније одступило од предходно понуђене верзије на оригиналним плановима куће.

²⁹Главни портал је изведен од храстовине, са три квадратне стаклене испуне, регулисане у средишњој осци портала. Гранична линија између отвора и довратника наглашена је тордираним лезенама са капителима, који су украшени удвојеним волутама, и без база. Осим стаклених испуна на дрвеним површинама, портал је украшен и масивним ручно израђеним шаркама од кованог гвожђа које окивају бочне угаоне партије дрвених улазних врата и довратника. Осим окивања граничних партија портала, фронталне стране стаклених испуна затворене су заштитним решеткама у облику стилизованих четворолисних детелина. Трипартитна траверзирана декорација приказана је као јасна реминесценција на специфичан расклоп сложених преплетних композиција розета, које су се у мултипликованим издањима јављале првенствено на објектима сакралног карактера током читавог средњег века.

³⁰Добијени простор, настао висинском регулацијом терена, подједнако ефикасно је искоришћен и на супротној страни објекта, у правцу аутопута. Као пандан масивном степеништу, на источном углу објекта пројектована је затворена гаража, предвиђена за смештај возила власника куће. Бочне стране гараже чине десни бочни зид Виле Несторовић и зидана ограда суседног објекта, док је армиранобетонска кровна конструкција формирана као плато сведених димензија и у нивоу са површином дворишног платоа.

прилагођена је функционалним потребама и интимнијој атмосфери станара. Због вештачке денивелације терена иза куће, у паду према улици Кнеза Милоша, Несторовић је искористио висинску разлику на овом делу парцеле, пројектујући етажу високог приземља у нивоу са површином задњег дворишта. Тиме је остварена квалитетна веза са парковским простором који је конципиран по Несторовићевом пројекту. Средишњи део фасаде је истакнут пространим затвореним салоном, издигнутим изнад нивоа дворишног платоа у висини три степеника. Пројектована, истовремено и као зимска башта, ова просторија је затворена стакленим панелима великих димензија, који су заштићени масивним гвозденим жалузинама.³¹ Равна бетонска кровна конструкција салона је пројектована као балкон великих димензија, који је повезан са ентеријером куће преко двокрилних застакљених врата. Са десне бочне стране салона пројектована је оса прозорских отвора који се настављају на прозор сутерена испод прилазног степеништа према задњем дворишту. Са леве стране салона налази се задњи улаз који је обрађен сведеније, иако је задржао примарну архитектуру главног портала, при чему се понавља атика надстрешнице и специфична декорација заштитних решетки на стакленој испуни. У вертикалној осци овог улаза налазе се два прозорска отвора чија је функција да обезбеде довољно природне светлости на унутрашњем степеништу. На средишњем делу бочног простора фасаде, на половини висине лоциран је још један прозор од просторије на угаоној партији овог дела објекта.

Суперпонирање маса и површина кубичног волумена југоисточне фасаде, усмерене према суседном објекту, чини овај део куће динамичним ехом унутрашњег просторног распореда, обликованог подједнако сведено као и на северозападној фасади, али са евидентно већим бројем прозорских отвора. У зони сокла пројектована су три прозорска отвора сутерена, од којих је најближи унутрашњем дворишту формиран у саставу гаражног простора. Дефиницију фасадне масе високог приземља и првог спрата наглашавају два ризалита који фланкирају средишњу осу прозорских отвора. (сл. 8)

³¹Према речима кћерке Богдана и Добриле Несторовића, Маре Несторовић-Цакић, стаклени панели великих димензија, који затварају простор дворишне терасе или зимске баште, произведени су у иностранству, одакле су увезени током изградње куће. Као главни разлог за такав поступак, наводи се чињеница што у Југославији није било адекватних произвођача монолитних стаклених панела великих димензија које је захтевала висина овог простора.



8. Камена декорација главне фасаде
8. Stone decoration of the main elevation

Леви бочни ризалит је изведен као монолитна структура, без отвора и декоративних интервенција. Усмерен према дворишном платоу, десни ризалит, сведенијих димензија, поседује прозорски отвор у облику капиталног слова Т, који је повезан са кухињским простором, смештеним у источном углу куће.³² Пројекат расклопа кровне конструкције је прилагођен еуритмији завршних партија различито позиционираних кубичних фасадних структура, висинских разлика осовинских испуста ризалита и просторног решења ентеријера мансардне. Такав однос унутрашњег плана завршних партија зиданог дела куће условио је динамично управљану интерсекцију у сталном смењивању косих и равних кровних површина. Различито позиционирани димњаци, такође, деловали су активно на процес обликовање пете фасаде при чему је вођено рачуна да се не наруши аутентична естетска конотација укупног изгледа куће.³³

³²Површина ризалита претрпела је значајније измене када је уместо два формиран један прозорски отвор у облику слова Т, при чему није најјасније евидентирана функционална потреба за оваквим обликом.

³³Димњаци су завршени декоративним двосливним кровним конструкцијама, покривеним ћерпичем.

Уређење дворишта и баште

Вила Несторовић је изграђена на денivelисаном терену, при чему је добијена вештачка конфигурација парцеле са наглим једностепеним падом у правцу улице Кнеза Милоша. Такав положај арх. Несторовић је искористио за пројектовање објекта са наглашеном хоризонталном екстензијом у правцу суседних објеката, задржавајући слободан дворишни простор иза куће. Отворени простор дворишта је денivelисан у два нивоа. Први, нижи ниво у равни са етажом високог приземља куће, формира испред задње фасаде пространи прилазни тракт који повезује бочне стране зидане ограде дворишта. У истом нивоу, на средишњем делу платоа је формирано кружно поље, неправилног облика, са конструкцијом бунара који истовремено представља лајтмотив декоративног уређења дворишта. Изграђен на кружној основи од камених плоча, октогонални тамбур зденца је украшен тордираним пиластрима са базама и капителима. Звонолика конструкција изнад бунара израђена је од кованог гвожђа. (сл. 9)



9. Централна површина задњег дворишта са бунаром

9. Central area of the backyard with the well

Конструкција другог или горњег нивоа дворишта, са основом у облику ћириличног слова П, изграђена је од масивних комада стена кречњачког порекла. Пратећи крајеви конструкције су пројектовани као степенишне рампе једноставног пресека, којима се ступа на бочне прилазне трасе, које се сустичу на задњој дворишној платформи, пројектованој као отворена лођа.³⁴ Композиција отворене платформе, издужена у правцу суседних објеката, представља доминантан и свакако ефектан завршетак градитељског мобилијара дворишта. Са фронталне стране, затворена је са пет масивних стубова без базе и са декоративно обрађеним капителима еkleктичког садржаја. Стубови носе дрвену кровну конструкцију лође, покривену ћерпичем. У средишњем делу лође доминира скулптура, изведена у вештачком камену.³⁵

Анализом правца пејсажне архитектуре у парковском обликовању овог дела плаца, запажа се отворени синтетички приступ аутора надахнутог медијевистичким аспирацијама. Зато је неопходно приступити са дисциплинованом обазривошћу атрибуцији и дефинисању евентуалног порекла просторних целина и декоративних елемената камене пластике.

Као последица накнадних интервенција, али и већине реконструкција већ током изградње куће, при чему се веома одступало од оригиналних планова, ентеријер Виле Несторовић није могуће у потпуности и на адекватан начин реконструисати на основу затеченог стања.³⁶ Ипак, важно је напоменути да је просторни распоред ентеријера виле, арх. Несторовић пројектовао на највишем функционалном нивоу, при чему је комплетна унутрашност куће обезбеђивала неометану функционалну продуктивност и проточност.

Закључак

Формирана као дијалектички епитом унутар динамичног развоја архитектуре Београда током прве половине 20. века, Вила Несторовић је пројектована у складу са актуелним градитељским кретањима у престоници, уз апарентно изражене оригиналне конотације аутора. На овом месту, неопходно је указати на двосмерну проблематику изражену у односу аутора према делу, која се намеће и у случају архитекте и разраде пројекта сопствене куће. Типолошка анализа кућа архитеката у Београду, по својој стилској и морфолошкој структури, не заостаје битније од препознатљивог третмана осталих пројеката у сфери усмереног професионалног деловања аутора. У том погледу, неопходно је истаћи да пројекти кућа београдских архитеката, које су изграђене током међуратног периода, првенствено у ужој градској зони, значајније не одступају од стилског израза владајуће епохе, док су оригиналне корелације уметничког израза аутора, приказане изван оквира препознатљивог, сведене на минимум.

На тај начин поставља се питање о могућности уочавања предмета анализе, диференцијацији квалитета оригиналности и препознатљивости креативног израза унутар личног домена. Осим функције куће која је унапред индивидуализована, ограничена, затворена и прилагођена потребама власника и конструкције као најапарентнијег општег одраза епохе, декоративна обрада кућа архитеката чини се најадекватнијим показатељем слободније калкулације и јавне презентације утицаја „личног“ у пројектовању овог типа. Као издвојене естетске целине, куће београдских неимара неопходно је посматрати као индивидуалне уметничке манифесте материјализоване појавности, реализоване у складу са општим функционалним и конструктивним третманом. Међутим, то свакако не подвлачи и ултимативно значење објекта као нечега што више сугерише него што дефинише ликовни програм епохе у којој је настао. Напротив, усмерена индоктринација умереног ларпурлартистичког формализма, који истовремено представља и иницијацију естетике куће Несторовић, као еkleктичког остварења, пониклог искључиво из личних афинитета аутора, открива ново својство архитектуре у кохерентном прожимању са традиционалном концепцијом.

Као истакнути ерудита и врстан познавалац историјских стилова, арх. Несторовић је примарне деривате својих ликовних инхибиција уносио прева-

³⁴Између прилазних траса горњег платоа дворишта и бочних зидних површина оградe, са суседним објектима успостављене су земљане алеје са расадом. На тај начин је визуелно укинута ефекат гломазности малтерисаних површина и каменних комада кречњака, а комплетан простор дворишта је додатно оплемењен вегетативним растињем.

³⁵У архивској документацији нису пронађени подаци којим би се утврдило име аутора као и назив скулптуре. Изложена као тактилни експонат, израђена од исте врсте материјала од кога су изграђени капители стубова лође, може се оправдано претпоставити да је скулптура непознатог аутора постављена непосредно након изградње тог дворишног простора.

³⁶Већ током изградње, пројекат ентеријера детаљно је измењен при чему су ове интервенције, првенствено у ентеријеру, само делимично забележене на оригиналним пројектним нацртима.

сходно из архитектонске традиције источног Јадрана. При томе, неопходно је имати у виду и варирајући интезитет хибридног развоја изворних облика различитих декоративних детаља и елемената камене фасадне пластике примењене на вили Несторовић. Изграђена у еклектичком маниру, са елементима источнојадранске и домаће, верникуларне архитектуре, Вила Несторовић евидентно се одваја од градитељских остварења друге фазе развоја српско-византијске архитектуре у нашој средини. За разлику од већине истакнутих и до данас препотенцираних примера „националног стила” у домаћој архитектури, Вила Несторовић представља пример дијалектичког интимизма и нескривене емпатије њеног аутора. Осим усмерене ревалоризације аутентичног архитектонског вокабулара и маштовито модификованих цитата традиционалних решења средњовековне камене пластике, као примарног апликатора богатог ликовног програма фасадне декорације, архитекта Несторовић је пројектом своје куће установио оригиналну екстензију аутентичног модела медијевистичког порекла. Архитектонски украс у различитом контексту добија другачији смисао, па се у том погледу не може говорити подједнако о индоктринираном ларпурлартистичком формализму у целокупном градитељском опусу арх. Несторовића, стога што је то најевидентније у делима која носе апарентне експликације првенствено према средњовековној фасадној пластици.

Иако је о градитељској делатности архитектке Богдана Несторовића прикупљен богат фонд научних запажања, презентованих током протеклих деценија првенствено у стручној периодици, породична Вила Несторовић у Београду остала је углавном на маргини досадашњих истраживања. Тиме је свакако учињен превид над објективним квалитетом овог објекта, док је стање у коме се кућа данас налази делимично резултат и њене неекспонираности у стручној, али и широј јавности. Неопходност адекватне заштите над породичном вилом Несторовић представља истовремено и однос према вредновању осталих објеката исте намене, које су истакнути архитекти градили током периода између два светска рата у Београду.

ЛИТЕРАТУРА

Универзитетски календар за школску 1927–1928. годину, Београд 1927.

Н. Зега, Неколико цртица из београдске прошлости, *Београдске општинске новине*, бр. 1–3, јануар–март 1937, 78.

В. Maksimović, *Urbanizam u Srbiji – Beograd*, Beograd 1938, 81, 103.

В. Марковић, *Именик дипломираних инжењера и архитеката на Техничком факултету у Београду*, Београд 1939.

Ђ. Бањац, Како се изграђивао Београд, *Београдске општинске новине*, бр. 8, август 1939, 450.

Исти, Како се изграђивао Београд, *Београдске општинске новине*, бр. 9, септембар 1939, 529.

О. Minić, Nestorović Bogdan, *Enciklopedija likovnih umjetnosti*, t. 3, Zagreb 1954, 543.

Ж. П. Јовановић, *Из старог Београда*, Београд 1964, 154.

О. Minić, Nestorović Bogdan, *Enciklopedija Jugoslavije*, knj. 6, Zagreb 1965.

В. Кораћ, *Градитељска школа Поморја*, Београд 1965, сл. 59, 68.

М. Коларић, *Класицизам код Срба. Књ. 2, Грађевинарство*, Београд 1966, 33–35.

Исти, *Класицизам код Срба. Књ. 3, Грађевинарство*, Београд 1966, 268.

Д. Радојевић, *Београд и његове улице*, Београд 1966, 202.

Ж. Шкаламера, Прилог проучавању картографских извора за историју Београда XIX века, *Годишњак града Београда*, бр. XIV, Београд 1967, 182–183.

Д. Ђурић-Замоло, Први инжењери – Словаци и Чеси, *Политика*, 22. IX 1968.

- Група аутора, *Српска архитектура 1900–1970*, каталог изложбе, Музеј савремене уметности, Београд 1972.
- Д. Ђурић-Замоло, Зграда Државног савета у улици Народног фронта у Београду, *Зборник историјског музеја Србије*, бр. 8–9, Београд 1972, 33–42.
- Н. Несторовић, *Грађевине и архитекти у Београду прошлог столећа*, Београд 1972 (репринт из 1937), 72.
- Ž. Škalamera, Planovi Beograda iz prve polovine XIX veka, *Urbanizam Beograda*, br. 26, Beograd 1974, 12.
- Д. Ђурић-Замоло, Професор архитекта Богдан Несторовић, *Годишњак града Београда*, бр. XXII, Београд 1975, 365–370.
- Д. Јанковић, Богдан Несторовић, *Урбанизам Београда*, бр. 34–35, Београд 1975, 44–45.
- Аноним, Умро архитекта Богдан Несторовић, *Политика*, 29. 12. 1975.
- З. Маневић, Богдан Несторовић (1901–1975), *ИТ новине*, Београд 9. 1. 1976.
- Lj. Nikić, Prilozi o strancima graditeljima u Beogradu sredinom XIX veka, *Urbanizam Beograda*, br. 40, Beograd 1977, 38–39.
- З. Маневић, *Појава модерне архитектуре у Србији*, докторска дисертација одбрањена на Одељењу за историју уметности Филозофског факултета Универзитета у Београду 1979.
- Б. Којић, *Друштвени услови развоја архитектонске струке у Београду 1920–1940. године*, Београд 1979.
- Д. Ђурић-Замоло, *Градитељи Београда 1815–1914*, Београд 1981, 52.
- З. Маневић, Богдан Несторовић, *Наши неимари, Изградња*, бр. 5, Београд 1981, 53–57.
- М. Јовановић- Стојимировић, *Силуете старог Београда*, т. I, Београд 1987.
- T. Premerl, *Hrvatska moderna arhitektura između dva rata – nova tradicija*, Zagreb 1990, 214.
- З. М. Јовановић, *Александар Дероко*, Београд 1991, 68–69.
- Група аутора, *Високошколска настава архитектуре у Србији, 1846–1971*, Београд 1996, 62
- А. Кадијевић, *Један век тражења националног стила у српској архитектури (средина XIX – XX века)*, Београд 1997.
- Група аутора, *Лексикон српских архитеката 19. и 20. века*, Београд 1999, 137.
- Б. Костић, *Ново гробље у Београду*, Београд 1999.
- М. М. Костић, *Успон Београда*, т. 2, Београд 2000, 236.
- Р. С. Максић, *Живот и дело архитектке Богдана Несторовића*, магистарски рад одбрањен на Одељењу за историју уметности Филозофског факултета Универзитета у Београду 2000.
- М. Леко, *Улице Београда. Београдске улице и тргови 1872–2003*, Београд 2003, 211, 219, 245, 303.
- Б. Вујовић, *Београд у прошлости и садашњости*, Београд 2003, 195, 313
- V. Mitrović, *Arhitekta Đorđe Tabaković*, Novi Sad 2005, 5–7, 29.
- Т. Борић, *Теразије – урбанистички и архитектонски развој*, Београд 2004, 18–20.
- А. Кадијевић, *Естетика архитектуре академизма (XIX–XX век)*, Београд 2005.
- S. M. Bogunović, *Arhitektonska enciklopedija Beograda XIX i XX veka*, t. II, Beograd 2005, 1006–1012.
- И. Р. Марковић, *Занатски дом у Београду архитектке Богдана Несторовића, Годишњак града Београда*, бр. LIII, Београд 2006, 311–335.
- Д. Стојановић, *Калдрма и асфалт - урбанизација и европеизација Београда 1890–1914*, Београд 2008, 27–28.

IVAN R. MARKOVIĆ*

EXTENSION OF AN AUTHENTIC MODEL : FAMILY HOUSE OF ARCHITECT BOGDAN NESTOROVIĆ

Summary

Belgrade architecture between the two World Wars was marked by building development of family houses and villas besides representative public objects. Architecture of family houses as designed by Belgrade architects represents specific typological models which excel among common more-than-one family housing. Within the frame of the epoch and in accordance with their individual inhibitions, the architects designed their own houses according to their individual needs and manifestly insisted on recognizable marks they left on the type and intensity of the visual approach to the exterior mainly. One of the outstanding examples of this concept is the interesting architectural design of the family villa of the architect Bogdan Nestorović located on 69, Kneza Miloša Street. Save for the recognizable “Belgrade flats” type, the construction of the Nestorović home is not inferior to the construction framework of most of the houses built in Belgrade at the period. However it introduces no innovative characteristics into the original concept of a house. On the other hand, when the intensity of the aesthetic connotations of the localized facade elements in the exterior is concerned, the Nestorović house embodies the recognizable personal affinity of the architect as the author and owner of the space. Refined by facing brickwork as reminiscence of their domestic mediævistic origin the cubic setting of the Nestorović villa

construction represents undoubtedly a contribution to its interesting visual effect but also to the visual perceptions of the author or commissioner. Using models from the authentic vernacular architecture architect Nestorović proved himself once again a pronounced scholar having original plan for designig his own home. By exogamy of different forms of decoration consisting of minutely shaped motifs, placing details and elements within modern cubic form he accomplished harmony of proportions and combinations of mass and surface which are a recognizable mark of the Belgrade opus of the arhchitect. In his brilliant approach to designing his own space, Nestorović was led by his personal romantic views without noticeable reference to his previous building achievements. Although Nestorović had created more than ten private houses commissioned by different owners, he managed the original and unharmonized concepts for these objects mainly in order to satisfy diverse requests of the commissioners but also in the attempt to avoid monotony and unfavourable effects of serial production. When designing his own house Nestorović proved equally innovative and followed his personal and evident fascination with architectural stone plastic of the eastern Adriatic. Having been built as one of the last housing objects in Kneza Miloša Street in the eve of the World War II, villa Nestorović is in the same time an important model of inverted approach to the issue of permanent relation between the artist and his work.

*Ivan R. Marković, Art Historian, Belgrade